

Beleidsplan Sociale Veiligheid

CBS Albert Schweitzer

Visie, doelen en uitgangspunten	2
De veiligheidsmonitor	3
Preventief programma DVS:	
Het voorkomen van pesten en zorgen voor sociale veiligheid	4
Ingrijpen bij plagen	11
Ingrijpen bij pesten:	
de oplossingsgerichte pestaanpak (OPA)	11
Digitaal pesten	12
Herstelgesprekken	13
Antipestcoördinator	13
Ouders betrekken bij het veiligheidsbeleid	14
Prioriteiten en plan van aanpak	14
Bijlagen	14

Beleidsplan Sociale Veiligheid

Visie, doelen en uitgangspunten

De Vreedzame School als preventiekader

Uitgangspunt voor het beleid inzake sociale veiligheid op onze school is het programma van De Vreedzame School.

De Vreedzame School is een programma voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Het programma helpt onze school een gemeenschap te vormen waarin we leerlingen actief aanspreken op hun verantwoordelijkheid voor elkaar, hun omgeving, voor de schoolgemeenschap en de samenleving.

Met De Vreedzame School besteden we aandacht aan basale sociale-emotionele en burgerschapscompetenties die wenselijk zijn in een democratische samenleving, zoals je verplaatsen in een ander, op een democratische manier met elkaar beslissingen nemen, openstaan voor verschillen tussen mensen, constructief conflicten oplossen, omgangsvaardigheden en verantwoordelijkheid nemen voor de gemeenschap.

Wij willen kinderen op onze school zich niet alleen optimaal laten ontwikkelen in de academische vakken, zoals taal en rekenen, maar wij willen ook een bijdrage leveren aan de sociale en maatschappelijke vorming van leerlingen. Dat het ook goede mensen worden die op hun beurt een bijdrage aan de maatschappij zullen leveren. Met elke generatie vormen we immers opnieuw onze samenleving.

Onze school dient ook een school te zijn waar alle kinderen zichzelf kunnen zijn en zich veilig en prettig voelen. Alleen dan kunnen ze leren. We doen veel om sociale veiligheid te bevorderen en om ongewenst gedrag zoals pesten te voorkomen. Hieronder werken we deze preventieve maatregelen nader uit.

Ongewenst gedrag

Duidelijke regels in de klas en in de school zijn van belang. Op onze school hebben we een **grondwet**: een set **basisregels** die uitgewerkt zijn in concrete verwachtingen ten aanzien van positief gedrag. (succescriteria positief gedrag). Daarnaast hebben we **groepsregels** en **omgangsregels**. Gedrag wat buiten deze regels valt noemen we ongewenst gedrag.

Pesten

Wij spreken van pesten als er sprake is van:

- een negatieve intentie, bedoeld om een andere leerling leed te berokkenen;
- herhaaldelijke en langdurige blootstelling aan negatief gedrag/agressie van één of meer leerlingen;
- verschil in macht tussen pester en gepeste.

We maken onderscheid tussen pesten en *plagen*. Bij plagen is het negatieve gedrag niet structureel tegen dezelfde leerling gericht en is de machtsongelijkheid veelal niet zo duidelijk aanwezig als bij pesten. De insteek bij plagen is bovendien eerder elkaar aan het lachen maken, dan dat er sprake is van een expliciet negatieve intentie en buitensluiten.

We leren leerlingen ook het onderscheid tussen pesten en een *conflict*. Een conflict is een verschil van mening of van belang (A wil dit en B wil dat). Soms ontstaat een conflict in een *ruzie*, als er sprake is van (fysiek of psychisch) geweld. Plagen kan vaak leiden tot een conflict: A wil dat B ophoudt en B vindt het leuk om er nog even mee door te gaan. Pesten is van een andere orde. De machtsongelijkheid en de structurele gerichtheid op één persoon maakt het onvergelijkbaar met plagen. Pesten is weloverwogen en proactief, gebeurt niet per ongeluk of spontaan, en ook niet als gevolg van uitlokking.

Pesten behoort tot het repertoire van kinderen, en het wordt gevoed in een cultuur die gekenmerkt wordt door competitie en individualisme. Wij bieden op onze school een sterk tegenwicht: de klas en school moet een positieve sociale gemeenschap zijn, waarin een expliciete sociale en morele norm aanwezig is die ervoor zorgt dat we oog hebben voor elkaar, dat we rekening houden met elkaar, dat we allemaal verantwoordelijkheid dragen voor de gemeenschap, en dat je het recht hebt om jezelf te zijn, maar dat je dan ook de plicht hebt om ervoor te zorgen dat ieder ander dat recht heeft. Wij willen een school zijn waarin zorg voor elkaar centraal staat. Een school met een klimaat waarin sprake is van verbinding, eerder dan concurrentie of competitie. Een met een 'inclusief' groepsklimaat, waarin niemand wordt buitengesloten. Op die manier voorkomen we in veel gevallen ongewenst gedrag als pesten. Als er toch gepest wordt grijpen we snel in. Zie hieronder.

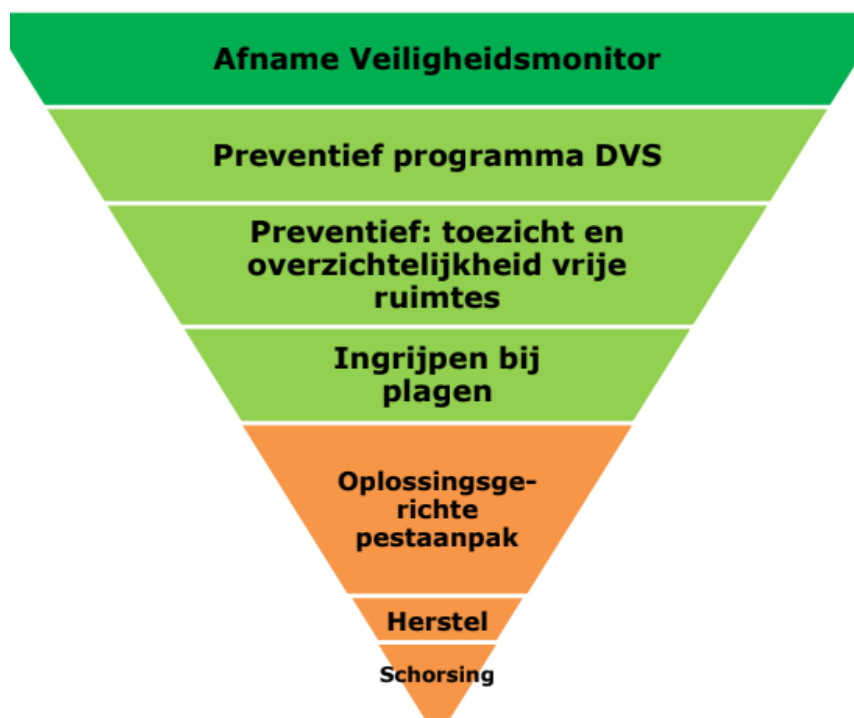
Aanpak van pesten en sociale onveiligheid

Als er zich dus toch (algemene) pestincidenten in een groep voordoen, gaan de leerkracht, IB en directie samen in gesprek en wordt in kaart gebracht of alle groeps en schoolafspraken rondom onze Vreedzame School aanpak nog gehanteerd worden en hoe leerlingen hier mee omgaan en instaan m.b.t. de casuïstiek van dat moment. Ook wordt in beeld gebracht wat de leerkracht nodig heeft aan ondersteuning om deze aanpak goed neer te zetten de komende 6 weken. Na 6 weken wordt geëvalueerd met leerkracht, directie en IB om te kijken of deze aanpak voldoende is geweest.

Met de klas wordt een kringgesprek gehouden rondom de casus. De leerkracht voert (event. samen met IB of directie) een kringgesprek over de situatie en hoe hier als klas mee om te gaan. Er worden positieve succescriteria opgesteld voor de omgang met elkaar op een schooldag. Eventueel kan hier een beloningssysteem aan gekoppeld worden. Iedere 2 weken (voor 6 weken lang) is er opnieuw een kringgesprek waar de voortgang wordt gemonitord en opstakers van de afgelopen 2 weken in beeld worden gebracht m.b.t. de succescriteria. In deze 6 weken is er extra aandacht voor teambuilding en het uitdragen van de positieve sociale en morele norm, zie verderop beschreven bij het preventieve programma. Deze aanpak wordt middels een groepshulpplan vastgelegd in Parnassys.

Als uit evaluatie blijkt dat dit niet toereikend is, is er meer nodig. We hanteren daarbij een glijdende schaal: van vroegtijdig ingrijpen bij plagen tot uiteindelijk (als alle andere middelen zijn uitgeput) schorsen of verwijderen van leerlingen. In de figuur hieronder zijn de stappen in de aanpak van pestproblemen aangegeven.

In de navolgende paragrafen worden de onderscheiden stappen toegelicht.

De veiligheidsmonitor

We gaan structureel na of de doelen van De Vreedzame School wel gehaald worden, met behulp van de evaluaties die de Vreedzame School beschikbaar stelt. Daarnaast nemen we ook jaarlijks de wettelijk verplichte veiligheidsmonitor af, een instrument dat inzicht geeft in de *beleving* van de sociale veiligheid van de leerlingen, in de *feitelijke aantasting* van de sociale veiligheid en het *welbevinden* van de leerlingen. Wij gebruiken daarvoor het instrument ZIEN! voor de leerkrachten en de leerlingen van groep 1 t/m 8.

Om de sociale veiligheid in kaart te brengen, hebben we binnen De Vreedzame School jaarlijks een Veiligheidscommissie/Leerlingenraad: een commissie van leerlingen die zich buigt over hoe veilig de school is en wat er moet gebeuren om de school nog veiliger te maken. De uitkomsten van de leerlingvragenlijst van ZIEN! wordt met de raad gedeeld en eventuele acties die er uit komen worden opgepakt en doorvertaald naar de klas. N.a.v. de vergadering worden er notulen opgesteld en vastgelegd in de multomap van de leerlingenraad en via de week mededeling gecommuniceerd met de leerkrachten.

Preventief programma DVS: Het voorkomen van pesten en zorgen voor sociale veiligheid

Zoals hierboven beschreven leggen we met het programma van De Vreedzame School fundament voor een sterk tegenwicht tegen pestgedrag. We noemen een paar belangrijke elementen van het programma, naast de wekelijkse lessen die leerlingen in alle groepen ondergaan.

Uitdragen van een positieve sociale en morele norm

Gedrag wordt voor een groot deel bepaald door de sociale norm in de omgeving. Leerlingen zijn gevoelig voor de vraag: 'wat wordt er hier van mij verwacht?' Om positief gedrag van leerlingen te stimuleren willen we expliciet een positieve sociale en morele norm uitdragen. Dit doen we onder andere door:

- een 'opstekerbord/ketting of pot' in de klas waar leerlingen gecompimenteerd worden voor iets wat ze positief hebben gedaan;
- de grondwet, de succescriteria voor positief gedrag en het logo van De Vreedzame School hangen zichtbaar in de school en medewerkers wijzen de leerlingen hier op;
- directe correctie, door alle medewerkers, van gedrag van kinderen dat haaks staat op de norm;
- aanwezigheid van de directeur bij de ingang van de school om de leerlingen 's ochtends te begroeten, hen aan te spreken op de grondwet, een opsteker te geven, belangstellend te informeren, enzovoort.
- de leerlingen worden bij de klasdeur door de leerkracht welkom geheten; bij de kleuters worden ze in de kring ontvangen.
- de leerkrachten hanteren de afspraken rondom voorbeeldgedrag leerkrachten.
- Opstekers geven en gebruik maken van tijdelijke beloningssystemen.

De klas en school: een gemeenschap

We willen alle leerlingen het gevoel geven dat ze onderdeel zijn van de leefgemeenschap die de school en de klas vormen, dat hun aanwezigheid 'verschil maakt' en dat de klas of de school minder leuk zijn als hij of zij er niet bij is. Dit doen we onder andere door kinderen veel te laten samenwerken met verschillende leerlingen (met behulp van coöperatieve werkvormen), door samen omgangsafspraken te maken, samen te bedenken welke taken er in de klas zijn en die met elkaar verdelen, of als klas presentaties voor andere klassen te verzorgen. In het begin van het schooljaar besteden we veel aandacht aan de vorming van een positieve groep in alle klassen (met de lessen van blok 1 van De Vreedzame School).

Het voorgaande heeft evenzeer betrekking op de school. Het maakt veel uit of leerlingen zich verbonden voelen met de school als geheel als zij de school als een gemeenschap ervaren. Die gemeenschap bestaat dan – als het goed is – uit alle andere leerlingen, alle leerkrachten en alle ouders.

Op onze school vinden we het daarom belangrijk dat alle leerlingen alle leerkrachten kennen. Dit betekent dat een leerkracht van de onderbouw activiteiten doet met bovenbouwleerlingen, de

leerkrachten met elkaar pleinwacht houden, bij elkaar op bezoek gaan in de klas en leerlingen in de gang positief benaderen of aanspreken op grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast zorgen we ervoor dat nieuwe leerkrachten zich altijd voorstellen aan de hele school. Soms gebeurt dit plenair bij een viering, maar soms gaat de leerkracht even de klassen rond. Kinderen kunnen de leerkracht dan vragen stellen nadat hij of zij zich heeft voorgesteld.

Investeren in de relatie met de leerlingen

We vinden het heel belangrijk dat alle leerlingen een goede relatie hebben met hun eigen leerkracht en de leerkrachten met veel/alle leerlingen door de school. Dat is een belangrijke voorwaarde voor een gevoel van veiligheid voor zowel de leerling als leerkracht.

We vragen van onze leerkrachten dat ze investeren in het leren kennen van de eigen leerlingen en in de onderlinge relatie. Ieder kind moet voelen dat het er toe doet, dat de leerkracht het fijn vindt dat hij of zij er vandaag weer is. Alle leerkrachten zorgen ervoor dat ze minimaal 2x per jaar met iedere leerling een kindgesprek voeren over persoonlijke zaken als: dingen waar ze tegenop zien, die ze leuk vinden of spannend, hoe het thuis gaat en wat ze graag doen na schooltijd. Dit wordt in Parnassys genoteerd in het gespreksformulier zodat er later altijd nog naar gerefereerd kan worden in het tweede gesprek of kleine gesprekjes tussendoor. Er wordt tijdens deze gesprekken voor vervanging gezorgd door de schoolleiding. Ook is er dan tijd om te bespreken hoe de leerling zich voelt in de klas en of er ontwikkelingen zijn ten opzichte van het laatste gesprek. Dit doen we met een schaalvraag. Verder spreken de leerkrachten de leerlingen (en leerlingen uit andere klassen) ook tussen de bedrijven door, denk hierbij o.a. aan pauzes, ontmoeting hal, naar gym etc.

Leerlingen worden mede verantwoordelijk

Als de klas een gemeenschap is, dan voelen leerlingen zich betrokken bij en medeverantwoordelijk voor wat er gebeurt in de klas. Op onze school krijgen leerlingen een stem, en leren zij die stem op een verantwoorde wijze te gebruiken. We geven leerlingen niet zozeer een stem om op te komen voor hun eigen belang, maar we willen dat ze zich medeverantwoordelijk gaan voelen voor het algemeen belang. We willen dat zij hun steentje bijdragen aan het algemeen belang, aan de gemeenschap. En daar zullen ze zich eerder verantwoordelijk voor voelen als ze ook echt mogen meedenken en als ze serieus worden genomen.

Zo werken we met leerlingmediatoren, met commissies in de klas, met schoolcommissies rond klasoverstijgende zaken, en met groepsvergaderingen waarin leerlingen mee mogen beslissen over zaken die hun aangaan. We laten oudere kinderen jongere kinderen helpen bij allerlei activiteiten. En – specifiek gericht op ongewenst gedrag als pesten – leren we de leerlingen dat ze op kunnen en moeten komen voor gepeste medeleerlingen, dat ze 'verdedigers' kunnen zijn.

Opstokers

We streven dus naar een positief sociaal klimaat, waarin ieder kind zich veilig voelt, waarin respect is voor elkaar en waarin iedereen makkelijk samenwerkt met iedereen. Een op het eerste gezicht eenvoudig, maar zeer belangrijk middel om hiertoe te komen is het geven van 'opstokers', of complimenten.

Kinderen (niet alleen kinderen, dat geldt helaas ook voor ons volwassenen) hebben de neiging om de negatieve gedragingen te benoemen, en het positieve als vanzelfsprekend te beschouwen. In De Vreedzame School leren we iedereen heel bewust positief gedrag te benoemen in de vorm van een 'opsteker'.

Als iedereen in de groep in staat is om elkaar complimenten te geven, en zo hun waardering voor elkaar uit te spreken, ontstaat er langzamerhand een steeds positievere sfeer in de groep. En daarmee een cultuur waarin het normaal is om de nadruk te leggen op wat goed gaat. Een klimaat waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, zich gewaardeerd weten, het gevoel hebben dat het er toe doet dat ze er zijn.

Een grondwet: basisregels in de school

Pesten lijkt vaker voor te komen in een weinig gestructureerde omgeving en in een omgeving waar leerlingen onvoldoende voelen wat de sociale norm is. Duidelijke regels in de klas en in de school zijn dus van belang. Op onze school hebben we een **grondwet**: een set **basisregels** die

vervolgens uitgewerkt kunnen worden in concrete verwachtingen ten aanzien van positief gedrag. (succescriteria positief gedrag)

Die regels komen voort uit onze pedagogische doelstellingen (de belangrijkste waarden) van de school. De Vreedzame School biedt hiervoor een expliciet pedagogisch kader. Zoals eerder vermeld, is het streven met het programma van De Vreedzame School dat leerlingen:

- op een democratische manier gezamenlijk besluiten kunnen nemen;
- conflicten constructief kunnen oplossen;
- zich zorgzaam en verantwoordelijk opstellen ten aanzien van de gemeenschap;
- openstaan voor verschillen tussen mensen.

Deze doelen zijn terug te vinden in de thema's van de lesblokken, in positieve bewoordingen gevat:

- 1 We horen bij elkaar
- 2 We lossen conflicten zelf op
- 3 We hebben oor voor elkaar
- 4 We hebben hart voor elkaar
- 5 We dragen allemaal een steentje bij
- 6 We zijn allemaal anders.

Onze grondwet luidt:

- We doen aardig tegen elkaar
- We luisteren naar elkaar
- We helpen elkaar als het nodig is
- We lopen en werken rustig in de school
- We zorgen goed voor de school en materialen

Succescriteria op positief gedrag:

- Geef elkaar opstekers
- Help elkaar als het nodig is
- Lach met elkaar i.p.v. om elkaar
- Praat met elkaar; Stop hou op met..... Ik voel me daardoor.....
- Speel met elkaar, deel met elkaar
- Maak afspraken over je spel
- Lukt het niet? Ga naar de afkoelplaats, probeer het met alle tips op te lossen, ga naar de mediator of juf/meester.

Van grondwet naar groepsregels en omgangsafspraken

We introduceren in de eerste week van het nieuwe schooljaar de grondwet aan alle kinderen in de klas/school in de jaaropening en ouders via de nieuwsbrief. Zo wordt meteen aan het begin van het schooljaar de trend gezet: 'Zo doen we het hier op school!'

Om kinderen duidelijk te maken om welk gedrag het gaat bij de regels, demonstreren leerkrachten en kinderen in de jaaropening het gedrag dat wel en niet bij de regels hoort. Zo worden de omgangsregels met elkaar gevuld en snapt iedereen wat er met de regels wordt bedoeld. De introductie tijdens een bijeenkomst met de hele school versterkt het besef dat deze regels 'van ons allemaal' zijn.

De regels vormen op deze manier een kader voor gewenst gedrag: 'Zo doen we het op onze school!' Deze regels zijn vervolgens zichtbaar in de algemene ruimtes en in iedere groep.

Deze **basisregels** vormen een soort 'kapstok' waaraan de **groepsregels** worden 'opgehangen'. In de lessen van De Vreedzame School (in blok 1) wordt samen met de leerlingen gesproken over de grondwet, de eigen groepsregels en de omgangsafspraken die elke klas met elkaar wil maken om ervoor te zorgen dat het voor iedereen in de klas prettig en veilig is. De regels worden door volwassenen opgesteld, de leerlingen maken samen (omgangs)afspraken. Aan het begin van het jaar, tijdens blok 1, maakt iedere leerkracht in zijn of haar groep bekend welke **groepsregels** er gelden in de klas. Daarbij wordt de link gelegd met de grondwet op

schoolniveau, zodat kinderen begrijpen dat de groepsregels afgeleid zijn van de grondwet. 'De grondwet geldt voor de hele school en dit zijn de regels van de groep!' Om die reden zijn de grondwet regels in iedere groep aanwezig. Vervolgens wordt in elke groep samen met de leerlingen **omgangsafspraken** gemaakt en op een afsprakenposter vastgelegd: 'Zo willen we het in onze groep'.

Hiernaast worden de positieve gedragsregels samen met de directeur en de nieuwe leerlingenvoetbalraad weer tegen het licht gehouden en zo nodig bijgesteld.

Aanleren en handhaven van gedragsregels

Met het opstellen van gedragsregels zijn we er nog niet. Gedrag dat bij een bepaalde regel hoort, moet vrijwel altijd worden **aangeleerd**. Dus, zeker bij jonge leerlingen, oefenen we de gedragsregels met de hele klas. Maar het opstellen van regels en het aanleren van het bijbehorende gedrag is op zich ook nog niet voldoende. Het **handhaven** van regels vraagt ook iets aan **gedrag van de leerkracht** (of andere volwassenen in de school). Bijvoorbeeld:

- modelgedrag vertonen, vastgelegd in de afspraken leerkrachtgedrag per blok;
- leerlingen herinneren aan de regel op een positieve manier;
- leerlingen bevragen als ze zich toch niet aan de regel houden en een opsteker geven als ze het vervolgens wel doen en dit in de komende paar keer extra benadrukken;
- zichtbaar aanwezig zijn en leerlingen begeleiden in ruimte en plaats;
- leerlingen aanspreken/straffen die zich echt niet aan de regel houden. (zie zinvol straffen)

Om het naleven van gedragsregels te bevorderen, is het tevens van belang dat:

- alle leerkrachten in de klassen (indien nodig) regelmatig terugkomen op een of meer regels waar de leerlingen moeite mee hebben door de gedragsinstructie in de klas te herhalen;
- alle volwassenen in de school helpen bij het toezicht houden op het naleven van de regel; het team maakt afspraken over wie op welke plek toezicht houdt.

Wat te doen bij het overtreden van de regels en zinvol straffen?

Er zullen altijd situaties zijn waarbij leerlingen de regels overtreden en zich niet houden aan afspraken. We maken hierbij onderscheid tussen licht ongewenst gedrag en zwaar ongewenst gedrag. Hierbij hanteren wij het volgende plan van aanpak:

'Licht' ongewenst gedrag:

Aan het begin van het schooljaar worden er in elke klas regels en afspraken opgesteld op schoolniveau ook de positieve gedragsregels. Als leerlingen zich hier niet aan houden (en als het niet onder 'zwaar' ongewenst gedrag valt) volgt de volgende aanpak: (Indien nodig een individuele afspraak voor leerlingen met een speciale onderwijsbehoefte)

Stap 1:

Een leerling doet iets wat jij niet wilt/niet mag. Je geeft dan het gedrag aan wat je wel wilt zien (dus:, je zit te praten, ik wil graag dat je goed oplet tijdens de les). 2X
-> bij kleuters meerdere malen aangeven (max 3 keer per activiteit)

Stap 2:

De lln doet het weer. Leerkracht stuurt de leerling naar de Time-Out bij de groep (zonder verdere uitleg). lln komt zelf terug of je roept hem terug na ong 5 min. lln vertelt wat er mis is gegaan en hoe het beter kan.

Stap 3:

De lln doet het weer. Lkr stuurt lln naar afkoelplek voor 10 min (zonder verder uitleg). Kleuters aangepaste tijd. lln neemt timer mee en gaat naar de afkoelplek. Op de plek wordt hij rustig en vult hij het lln formulier in (zie bijlage (gr 1, 2 en 3 maakt een tekening op het formulier en gr 4 t/m 8 groeps formulier). Als de timer gegaan is, komt hij weer binnen. lln formulier wordt besproken (wanneer er tijd is) en lln haalt na schooltijd de 10 min gemiste tijd in. Formulier groep 1/2 en groep 7/8 in bijlage 3

Stap 4:

De lln doet het weer. Lkr stuurt lln naar afkoelplek voor 20 min. Hij krijgt zijn werk mee en werkt daar verder. Ouders worden op de hoogte gesteld en de lln blijft ongeveer 15 min langer op school.

Time-out plek kleuters: in het kamertje van de directie of in een andere klas met toezicht.

Time out plekken per groep: buiten je eigen klas, daar blijf je.

Stap 5:

De lln doet het weer: Verwijdering voor de rest van het dagdeel uit de klas. lln werkt bij directeur. Ouders worden op de hoogte gesteld en er wordt in overleg met leerling, ouders, leerkracht en IB/directie een plan van aanpak opgesteld om dit gedrag te voorkomen. Dit wordt voor een bepaalde tijd met ouders afgesproken en daarna geëvalueerd.

'Zwaar' ongewenst gedrag:

Onder 'zwaar' ongewenst gedrag verstaan wij:

- Fysieke agressie en (het dreigen met) geweld zoals schoppen, slaan, gooien, vernieling van materialen, vernieling van andermans eigendom, stelen van andermans eigendom en weglopen. Onder geweld verstaan wij elke dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis uitgeoefend op personen of zaken.
- Verbale, schriftelijke of digitale agressie. Bijvoorbeeld: brutaliteit, grof taalgebruik, uitschelden, bedreigen, buitensluiten, doodzwijgen, negeren, de één hinderlijk anders bejegenen dan anderen.
- Discriminatie. Bijvoorbeeld: Pesten om huidskleur, lichaamsgeur, geloof, overtuiging, lichaamskenmerken en sekse en uitsluiten van activiteiten.
- Verbale, fysieke seksuele intimidatie.

Zwaar ongewenst gedrag volgt direct tot onderstaande stappen, d.w.z. het gedragsprotocol. Indien het gedragsprotocol in werking treedt, zal dit genoteerd worden in de incidentenregistratie door de leerkracht in Parnassys.

Stap 1: Na een Time-out overlegt de leerkracht met collega's. Komen deze gezamenlijk tot de conclusie dat het gedrag onacceptabel is, worden ouders, de ib'er en de directie geïnformeerd en wordt het voorval door de leerkracht vermeld in het dossier van de betrokken leerlingen. De ouders worden op de hoogte gesteld van het in werking treden van het gedragsprotocol en van de notatie in het dossier. Ook wordt hen gevraagd thuis passende afspraken met hun kind te maken. De leerkracht neemt in overleg met de directie/ ib een passende maatregel en koppelen dit aan het "zinvol straffen".

We hanteren een termijn van 4 schoolweken, waarbinnen geen voorval meer mag plaatsvinden. De directeur mag met gegronde redenen van deze termijn afwijken en stelt in overleg met de leerkracht deze termijn vast. Vindt een voorval plaats na deze termijn, dan wordt het protocol weer vanaf stap 1 gevolgd. Als er binnen een schooljaar vier keer met stap 1 is begonnen, wordt er overlegd met de directeur en de ib'er over de zwaarte van de voorvallen en of er overgegaan moet worden naar de volgende stap.

STAP 2: De leerkracht informeert eerst de directie en de ib'er en vermeldt het voorval in het dossier van de betrokken leerlingen. De leerkracht nodigt de ouders op school uit, legt samen met de directie of ib'er het probleem voor en bespreekt met hen de inhoud van dit gedragsprotocol. Zij krijgen de mededeling dat de leerling bij een volgende overtreding één dagdeel uit de groep zal worden verwijderd. In het gesprek wordt gesproken over de onderliggende motieven van de leerling en de hulpvraag die er kan zijn. De leerkracht bepaalt een strategie om op de hulpvraag van de leerling in te gaan. De leerkracht neemt één of meerdere van de reeds genoemde maatregelen. Na 4 weken wordt een tussenevaluatie gehouden en wanneer er voldoende vooruitgang is, gaat het kind één stap terug in het protocol. Als na 8 weken geen incidenten meer hebben plaatsgevonden, eindigt het gedragsprotocol. In Parnassys wordt de stappen vastgelegd in de notitie 'gedragsprotocol'.

STAP 3: De leerkracht informeert eerst de directie en de ib'er en daarna de ouders en vermeldt het voorval in het dossier/ gedragsprotocol in Parnassys van de betrokken leerlingen. De leerling wordt één dagdeel met werk uit de groep verwijderd. De directie stelt (na overleg met de algemeen bestuurder Kindwijs als de situatie hierom vraagt) de ouders van de andere leerlingen

uit de groep op de hoogte. Als het gedragsprotocol bij een tussenevaluatie na 4 schoolweken voldoende werkt, gaat het kind één stap terug in het protocol. Als het plan na 8 weken met een voldoende wordt afgesloten, gaat het kind twee stappen terug in het protocol. Bij de evaluatie van het gedragsprotocol vermeldt de leerkracht of het eindigt, dan wel of er (preventief) een nieuw plan volgt. Bij een onvoldoende of een nieuw voorval binnen 8 weken, gaat het kind naar de volgende stap.

STAP 4: De directie en de leerkracht nodigen de ouders en de leerling uit voor een tweede gesprek. In dit gesprek wordt de ontstane situatie, eerder gemaakte afspraken en plannen besproken en het ultimatum gesteld dat bij herhaling de leerling bij het bestuur wordt voorgedragen voor schorsing. Hierbij zal het 'Beleid toelating, schorsing en verwijdering' van stichting Kindwijs worden toegepast. Dit beleidsstuk is op school ter inzage. De directie beslist met de ib'er en de leerkracht of de leerling voor twee of meer dagdelen uit de groep wordt verwijderd.

Ook wordt in dit gesprek gesproken over de inzet van SMW of onderzoek door externe instanties. Als hiertoe wordt besloten kan het doorlopen van dit gedragsprotocol worden onderbroken, tenzij door de voorvallen de veiligheid van andere leerlingen in gevaar wordt gebracht.

STAP 5: De leerling wordt voor schorsing voorgedragen bij het bestuur. Het 'Beleid toelating, schorsing en verwijdering' wordt toegepast. De MR wordt hierover geïnformeerd. De ouders en de leerling worden hiervan in kennis gesteld. In afwachting van het besluit van het bestuur kan de leerling twee of meer dagdelen uit de groep verwijderd worden. Na de schorsing bepaalt de directeur in overleg met de algemeen directeur de condities waaronder de leerling weer in de klas wordt toegelaten, in welke stap van dit gedragsprotocol de leerling instapt en de condities waaronder het kind zal worden voorgedragen voor verwijdering.

Beëindiging van het protocol: Wanneer het protocol wordt beëindigd, wordt de leerling en de ouders van de leerling en eventueel de andere leerlingen uit de groep en de andere ouders op de hoogte gesteld.

Algemene uitgangspunt: zinvol straffen als herstel

Bij ernstige overschrijdingen van de grenzen zijn maatregelen of straffen nodig. Uiteraard straffen we bij ons op school af en toe leerlingen. We zijn ons er echter ook van bewust dat straffen niet altijd leidt tot de gewenste gedragsverandering, eerder tot meegaandheid: het volgen van de regels uit angst voor maatregelen. Het bezwaar hiervan is dat de leerling niet zelf nadenkt, niet reflecteert op zijn of haar eigen gedrag en op alternatieven voor dat gedrag. Er zijn enkele voorwaarden voor een 'zinvolle' straf, een straf die wel kan leiden tot verandering van gedrag. Wil een straf zinvol zijn, dan moet rekening worden gehouden met de behoefte van de leerling aan relatie, autonomie en competentie:

- **Relatie:** we spreken de leerling individueel aan, op zo'n manier dat de relatie niet verbroken is. We laten zien dat het om het gedrag gaat en niet om de persoon. We helpen hem of haar de fout te herstellen. ('Wout, ik vind je een leuke jongen hoor, maar wat je nu hebt gedaan, kan echt niet!')
- **Autonomie:** We zorgen ervoor dat de leerling mede-eigenaar wordt van het probleem, van het vinden van een oplossing, het maken van een plan en het uitvoeren van dat plan. ('Wat heb je bedacht om dit te gaan oplossen?')
- **Competentie:** We gaan ervan uit dat de leerling zelf met een goede oplossing komt en die ook uitvoert. En we laten onze waardering blijken als dat lukt. ('Ik weet zeker dat je daartoe in staat bent. Zo ken ik je. Fijn dat je dat zo hebt gedaan!')

In het stuk zwaar ongewenst gedrag wordt 'zinvolle' straf beschreven, een zinvolle straf is in onze ogen **eigenaarschap**. Straffen kunnen tot gedragsverandering leiden als de dader de straf als zinvol ervaart. Dat gebeurt vaak pas als de leerling mede-eigenaar wordt van het probleem en vervolgens zelf wil nadenken over de oplossing ervan. We steken dus eerst tijd en energie in het bewust maken van de leerling dat het vooral zijn of haar probleem is. De leerling wordt gevraagd wat hij er aan kan doen. De 'straf' zal dan in het licht komen te staan van 'herstellen': soms daadwerkelijk de (fysieke) schade herstellen, soms het vertrouwen weer winnen, enzovoort.

Toezicht bij ons op school

Het houden van toezicht is van groot belang wanneer we willen werken aan de veiligheid binnen de school. Leerlingen hebben (naast gelegenheid om te oefenen met zelfstandigheid, en naast ondersteuning daarbij van volwassenen) ook altijd toezicht nodig. Leerlingen houden zich niet vanzelfsprekend aan regels en zijn geneigd grenzen te verkennen. Ze hebben het nodig dat die grenzen worden aangegeven door volwassenen. Bovendien kan in een situatie waarin

onvoldoende toezicht en dus onvoldoende 'leiding' is, onveiligheid in een groep leerlingen sluipen.

De risicovolle periodes op een schooldag zijn de overgangen van bijvoorbeeld de klas naar het gymlokaal of naar het schoolplein, de pauzes op het plein en de tijdstippen vlak voor of vlak na het begin van de school. Wij hebben met ons team duidelijke afspraken gemaakt rondom het toezicht op verschillende plekken gebeurtenissen:

- schoolplein (bij in- en uitgaan van de school)
- schoolplein (pauzes)
- naar de gymzaal lopen
- de toiletten
- de fietsenstalling/achter de school
- de gangen bij het in- en uitgaan van de klassen.

Behalve de afspraken die we als team hebben gemaakt over ons eigen gedrag bij het toezicht, hebben we samen met de leerlingen geformuleerd welk gedrag van de leerlingen in welke situaties wordt verwacht.

Bij het in- en uitgaan van de school:

Op onze Vreedzame School vinden we het belangrijk dat de kinderen, de ouders en andere bezoekers zich welkom voelen in onze school. We willen aan de kinderen laten merken dat elk kind er toe doet. Het is belangrijk dat jij er bent! Het in- en uitgaan van de school is een uitgelezen kans om op een ontspannen manier contact te maken met kinderen én ouders uit verschillende groepen. Alle professionals in de school zijn hier zowel in de ochtend als in de middag bij betrokken. We hebben hierover de volgende specifieke afspraken gemaakt:

- De entree van de school ziet er uitnodigend en verzorgd uit.
- Leerlingen gebruiken een taakbriefje of weekplanner waarop het lesrooster staat, de jarigen van die week, maar ook de bijzondere activiteiten die die week plaats zullen vinden. Kleuters hebben een kalender ophangen.
- De ramen aan de binnenzijde van de klas zijn open en geven toegankelijkheid tot het lokaal.
- Tien minuten voor de schooldeur open gaat, gaat één leerkracht alvast op het schoolplein staan en maakt actief contact met de al aanwezige kinderen.
- De ouders worden aangekeken en gedag gezegd bij het hek door de pleinwacht van dienst en of directeur.
- De leerkrachten verwelkomen de kinderen iedere ochtend bij de deur met het geven van een hand, box etc.
- Alle professionals hebben een vaste plek bij het in- en uitgaan van de school. Zij houden daarbij ook goed in de hal.
- De leerkrachten voelen zich verantwoordelijk voor alle kinderen en stralen dit ook uit.
- Er wordt op een vriendelijke doch duidelijke manier omgegaan met telaarcomers. Hier zijn afspraken over gemaakt.
 - o Half 9 starten, absenties in Parnassys noteren, 3x is waarschuwen door de leerkracht aan ouders, 6x waarschuwing door directie, zo nodig IB, 9x is waarschuwing aan Leerplichtambtenaar
- Na 14.00 uur lopen er elke dag leerkrachten of andere professionals mee 'naar buiten' en gebruiken deze gelegenheid om contact te maken met ouders.

Bij gymnastiek:

- We lopen op een afgesproken manier naar de gymzaal en terug naar de school.
 - In een rij, stil langs de lokalen en in de school.
 - Binnen verzamelen en binnen een rij maken - aan het eind van de gymles
 - Niet goed? opnieuw!
 - Binnenkomst: Leerlingen mogen bewegen. Bal mag niet over de middenlijn, niet boven basketbalkorf, op juiste manier gebruiken - bewegen. (5-8)

- In de kleedkamers gedragen we ons volgens duidelijk afgesproken regels.
 - Gedragsprotocol licht en zwaar ongewenst gedrag geldt ook in de gymzaal en kleedkamers
 - Geen vaste afspraken, wel in groepsoverdracht meegeven.
- Kinderen helpen bij het klaarzetten en opruimen van de materialen volgens vaste voorschriften..
- Conflicten lossen we met elkaar op volgens het mediatiestappenplan van de Vreedzame School voor volwassenen en of leerlingen.

Op de gang:

- We lopen op een afgesproken manier op de gang.
 - Geldt tussen 8.35-13.55... = stil!
 - Buitenspeelgoed via 5/6! - zo snel mogelijk naar het schuurtje
- We gaan via afgesproken routes naar onze klas en er is toezicht op "dwalen" en leerlingen worden aangesproken en naar de klas teruggestuurd.
- We werken fluisterend en rustig op de gang met de succescriteria.
 - Succescriteria op de tafels:
 - We gebruiken een fluisterstem
 - We werken taakgericht
 - We houden rekening met elkaar
 - Als we klaar zijn ruimen we onze spullen weer op

Tijdens een voorstelling

- We hebben duidelijke regels en succescriteria voor ons gedrag bij feesten, voorstellingen, openingen etc. en leven die na.
 - Van te voren succescriteria opstellen met de klas
 -Allemaal kinderen aanspreken uit je eigen omgeving (Ikr zitten verspreid)

Commissies van leerlingen

Wij kiezen ervoor als school om bij het bevorderen van de sociale veiligheid binnen de school zoveel mogelijk de leerlingen in te schakelen. Zodra er een gevoel van onveiligheid wordt signaleerd, bespreken we dat in het team én we betrekken de leerlingen erbij om na te denken over wat er nodig is om een als onveilig ervaren situatie of locatie weer veilig te maken. Dat doen we o.a. met behulp van de leerlingenraad.

Wanneer het gaat om een situatie waarbij de hele school betrokken is, vragen we uit alle groepen een leerling te laten deelnemen aan het overleg binnen de commissie, eventueel door de groep op democratische wijze gekozen. Soms gaat het alleen een deel van de leerlingen aan of slechts één groep; dan zijn alleen de leerlingen uit die groep betrokken bij de commissie.

Ingrijpen bij plagen

We zijn attent op **plaag situaties** in en rond de school. Plagen speelt zich soms af op de grens van het aanvaardbare, en kan gemakkelijk overgaan in ruzie, of zelfs pesten. We besteden er in de lessen van blok 1 aandacht aan. Als plagen serieus wordt, ondersteunen we de geplaagde leerling om het plagen te laten stoppen en spreken de plager aan op zijn of haar gedrag. Soms schakelen we een buddy in: een medeleerling die de geplaagde leerling helpt er een einde aan te maken. Ook kunnen we de mediators vragen te helpen.

Ingrijpen bij pesten: de oplossingsgerichte pestaanpak (OPA)

Hoeveel we ook doen aan preventie, pesten kan altijd nog voorkomen. Als er toch pestincidenten zijn, dan is het uiteraard zaak om eerst na te gaan of aan de preventieve kant nog wel voldoende wordt gedaan, zoals in het voorgaande is beschreven (en of het programma van De Vreedzame School (nog) wel goed wordt uitgevoerd). Maar soms is er meer nodig.

In de eerste plaats vragen we altijd aan andere leerlingen om te helpen. Met name populaire leerlingen kunnen belangrijk zijn als 'verdedigers'.

Als er meer nodig is hanteren wij een aanpak van pesten die goed past bij de uitgangspunten van De Vreedzame School: de Oplossingsgerichte Pestaanpak (OPA). De aanpak bestaat uit een aantal achtereenvolgende gesprekken tussen een leerkracht (of IB-er/directie) en leerlingen. Eerst met de gepeste leerling alleen. Vervolgens met een zorgvuldig samengestelde groep leerlingen, inclusief de pester(s). Dit is de groep die voor verandering en steun gaat zorgen. Belangrijke elementen van de aanpak zijn: geen schuld, verwijten of straf, we gaan uit van het goede in ieder kind, we moedigen empathie aan, we maken iedereen verantwoordelijk, het is positief en oplossingsgericht, en de pester krijgt de kans zijn of haar gedrag te veranderen.

In deze aanpak worden meestal de volgende stappen onderscheiden:

1. **Gesprek met het gepeste kind.** De leerkracht (of een ander teamlid van de school) praat met het gepeste kind over de situatie, vraagt of hij of zij hulp wil, en stelt met hem of haar de steungroep samen. Dit is een gemengde groep van zijn zo'n 5 tot 8 medeleerlingen, waaronder leerlingen die de gepeste noemt als mogelijke helpers, maar ook de pester en meelopers of buitenstaanders; liefst ook een verdeling van jongens en meisjes. Contact met ouders over het gesprek.
2. **Gesprek met de steungroep.** Hierbij is het gepeste kind niet aanwezig. In dit gesprek wordt de steungroep uitgenodigd om de gepeste medeleerling te gaan helpen. Ze worden uitgenodigd om met ideeën en voorstellen te komen. Dit alles met als doel dat het pesten moet stoppen.
3. **Tweede gesprek met de gepeste.** Na ongeveer een week bespreekt de leerkracht hoe het nu gaat met de gepeste. (eventueel ouders)
4. **Tweede gesprek met de steungroep.** Na ongeveer een week is er ook een gesprek met de steungroep, waarin ieder lid de gelegenheid krijgt om te praten over wat hij of zij heeft gedaan.
5. **Evaluatie met ouders**

Soms moet deze cyclus nog een of meerdere keren herhaald worden om er voor te zorgen dat het interactiepatroon blijvend verandert. *Zie map DVS sociale veiligheid

Digitaal pesten

Digitaal pesten, online pesten of cyberpesten is een nieuwe vorm van pesten, maar de basis van de aanpak is dezelfde als bij 'klassiek' pesten.

Wat je in het 'echte leven' niet mag, mag je online ook niet! Dat online communiceren anders verloopt dan offline communiceren en risico's met zich mee brengt, daarvan zijn kinderen zich, zeker op de basisschool, nog niet altijd bewust. Daarom vinden wij het belangrijk om kinderen leren om te gaan met sociale media, en dat we kinderen opvoeden tot *digitaal burger*.

De lessen over digitaal pesten en online communiceren geven de leerlingen inzicht over het gewenste online gedrag. Als het nodig is kan er tijdens deze lessen succescriteria opgesteld worden voor online gedrag.

Vanaf het moment dat mobieltjes een rol gaan spelen in de groep gaat de groepsleerkracht met de groep in gesprek om afspraken te maken over het mobiel gebruik op school. Deze worden ook gedeeld met ouders.

Problemen op het gebied van mobiel gebruik of gebruik van Sociale Media worden direct gebruikt als 'teachable moments', als een gelegenheid om afspraken te maken over het gebruik van sociale media, bijvoorbeeld de groepsapp tijdens een Vreedzame School kringgesprek.

Bij digitaal pesten spelen we zo vroeg mogelijk in op signalen. We stimuleren leerlingen zelf om incidenten direct te melden bij de leerkracht. Vervolgens nemen we onmiddellijk de tijd om hierover met de individuele/groepje leerling(en) te praten volgens het mediatie stappenplan van De Vreedzame School om tot elkaars inzicht te komen. Aan de hand van dit gesprek kan worden besloten om dit terug te koppelen aan de groep en aan de ouders van de leerling.

In het kader van De Vreedzame school besteden we vanaf groep 5 geregeld aandacht aan (de lessen) online communiceren.

Herstelgesprekken

De hiervoor beschreven oplossingsgerichte pestaanpak is niet altijd mogelijk, of geeft soms geen resultaat: de pester stelt zijn of haar gedrag niet bij. Soms zijn de pestsituaties zo ernstig dat er iets anders moet gebeuren. Of soms wil de gepeste leerling niet meewerken. Soms valt de pester in herhaling en komt de grens van het toelaatbare in de school in het vizier.

Ter bescherming van de gepeste leerling zullen we – als alle pogingen (inclusief externe hulpverlening en een laatste waarschuwing) geen resultaat hebben gehad - moeten overgaan tot schorsing of verwijdering. Een dergelijke noodoplossing is natuurlijk geen oplossing van het probleem. Vaak blijven de leerlingen elkaar ontmoeten in de buurt. Het onopgeloste probleem krijgt dan mogelijk een vervelend vervolg buiten school. Om die reden geven we, voordat de fase van schorsing en/of verwijdering ingaat, aan de betrokkenen een laatste kans om de situatie te herstellen.

We gebruiken hierbij de vorm van herstelgesprekken. De betrokken partijen komen bij elkaar met als doel om de 'schade' te herstellen. Het gaat dan niet alleen om herstel van de (materiële of emotionele) schade, maar vooral ook om het herstel van de relatie. Naast de pester en het gepeste kind worden bij voorkeur ook anderen (familieleden, vrienden, andere betrokkenen) bij het gesprek betrokken. Een voorwaarde voor een dergelijk herstelgesprek is uiteraard dat de pester (en diens ouders) verantwoordelijkheid willen nemen voor het aangedane leed, het aanhoren van het verhaal van het gepeste kind (en diens ouders) over de zware gevolgen van het pesten, en dat zij bereid zijn excuses te maken. De basisvragen die centraal staan bij herstel bijeenkomsten zijn:

- Wat is er gebeurd?
- Wat dacht je op dat moment en hoe denk je er nu over?
- Wie is er door het gebeurde beschadigd, benadeeld, en hoe?
- Hoe zorgen we ervoor dat iedere betrokkene zijn kant van het verhaal kan laten horen?
- Wat is nodig om te herstellen wat er is gebeurd?
- Wat leren we hierover voor de toekomst?

Antipestcoördinator

Van scholen wordt verwacht dat ze een teamlid (of meerdere teamleden) aanwijzen met de taak om het beleid ten aanzien van pesten te coördineren, die tevens als aanspreekpunt in het kader van pesten fungeert. Wij kiezen ervoor om deze taak mee te nemen in het bredere perspectief van de pedagogische opdracht van de school, en de domeinen van sociale competentie en burgerschapsvorming.

De taken van een 'anti pestcoördinator' zijn op onze school opgenomen in de taken van de coördinator Vreedzame School (of van de stuurgroep Vreedzame School). De taakomschrijving van een coördinator (of stuurgroep) Vreedzame School ziet er als volgt uit:

- Ontwikkelen, actualiseren en levend houden van beleid en aanpak m.b.t. burgerschap/De Vreedzame School binnen het curriculum en het sociaal pedagogische klimaat van de school.
- Het bijhouden van literatuur over vakdidactisch onderwijs en zich op de hoogte houden van onderzoek en ontwikkelingen.
- Adviseren bij de keuze, aanpak en implementatie van nieuwe methodes en/of materialen of software op het terrein van burgerschap/De Vreedzame School.
- Op verzoek fungeren als vraagbaak en luisterend oor voor collega's, ondersteunen van beginnende collega's op het betreffende vakgebied, bieden van klassenconsultatie en nabespreking.

- Draagt bij aan de versterking van de inhoudelijke kennis en didactiek in het team op het vakgebied.
- Bij directie adviseren naar aanleiding van de analyse van kengetallen (bijv. de Veiligheidsmonitor) bij het bieden van een passend onderwijsaanbod op het vakgebied.
- Bewust bezig zijn met goed (vakdidactisch) onderwijs, experimenteren en onderzoeken. Deelnemen aan conferenties en studiedagen en informatie doorspelen.
- Bewaken van de kwaliteit van de uitvoering van De Vreedzame School.
- Zorg dragen voor afname veiligheidsmonitor en bespreking met leerlingen/leerlingencommissie.
- De Vreedzame School agenderen in de teamvergaderingen.
- Scholen en coachen nieuwe leerkrachten.
- Organiseren ouderbijeenkomsten rondom De Vreedzame School.
- Verzorgen van de nieuwsbrieven voor ouders over De Vreedzame School.
- Het zorg dragen voor de zichtbaarheid van De Vreedzame School in lokalen, gangen en andere plekken in en om het gebouw.
- Verzorgen van de jaarlijkse mediatorentraining.
- Fungeren als contactpersoon voor de leerlingmediatoren; regelmatig evaluatie met mediators.

Ouders betrekken bij het veiligheidsbeleid

Wij willen als school graag samen met de ouders optrekken op dit terrein. In het geval van incidenten zoeken we volgens dit protocol contact om samen te bespreken hoe we hiermee om zullen gaan. Maar ook in meer algemene zin willen we ouders bij het veiligheidsbeleid betrekken. Dat doen we door ze te informeren over wat de school doet aan het voorkomen en aanpakken van ongewenst gedrag als pesten. En over bij wie ze terecht kunnen als er iets is. We nemen ouders heel serieus daarin.

Om er voor te zorgen dat de veiligheid in en om de school iets wordt waarvoor ouders en school zich gezamenlijk verantwoordelijk voelen, gaan we met ouders het gesprek aan. Dat doen we door het organiseren van een ouderavond waarin de dialoog over de sociale veiligheid centraal staat. Die avond bereiden we voor met een klankbordgroep van ouders die mee willen denken. Maar ook tijdens ouder(vertel)gesprekken en oudervragenlijsten is het veiligheidsbesef van de leerling een gespreksonderwerp

Bijlagen

Bijlage 1: Grondwet van de school (en groepsregels, terug te vinden bij de leerkracht)
Bijlage 2: Succescriteria positief gedrag
Bijlage 3: Groepsformulier licht ongewenst gedrag
Bijlage 4: Anti-pestbeleid

Bijlage 1

De grondwet van onze school:

1. We doen aardig tegen elkaar.
2. We luisteren naar elkaar.
3. We helpen elkaar als dit nodig is.
4. We lopen en werken rustig in de school.
5. We zorgen goed voor de school en de materialen.

Dit zijn de succescriteria om samen te leren en te leven.

Bijlage 2

Succescriteria positief gedrag

Geef elkaar opstekers!

opsteker

Help elkaar als het nodig is!

We hebben hart voor elkaar

Lach met elkaar i.p.v. om elkaar

We horen bij elkaar

**Praat met elkaar: stop hou op
met.....
ik voel me daardoor**

Speel met elkaar, deel met elkaar

Maak afspraken over je spel

Lukt het niet?

- 1. Ga naar de afkoelplaats**
- 2. Probeer het met alle tips zelf op te lossen**
- 3. Ga naar de mediator of juf**

Hoeveelste keer: ...

Hoeveelste keer: ...

wie? wat? waar? teken het.

Waar gebeurde het?	
Wie waren er bij?	
Wat gebeurde er?	

<https://drive.google.com/file/d/1Ff-CwYCGGZzXGGm0qZAZlpWxnyXzA7iE/view?usp=sharing>